

อาทิตย์อุทัย

แผนสร้างชาติไทยสมัยคณะราษฎร

- ประชาชนร่วมชุมนุมกันในการเปิดอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในวันฉลองวันชาติ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2483

- นายปรีดี ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ รับการเสด็จต้อนรับจากทางญี่ปุ่นในวาระการเจรจาขอความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการจากญี่ปุ่น เมื่อ พ.ศ. 2479

- จอมพล ป. พิบูลสงคราม บนหน้าปกนิตยสารญี่ปุ่น ฉบับเดือนมิถุนายนครบรอบวันเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยเมื่อ พ.ศ. 2484

ตามรอยอาทิตยอุทัย:
แผนสร้างชาติไทยสมัยคณะราษฎร

ตามรอยอาทิตยอุทัย: แผนสร้างชาติไทยสมัยคณะราษฎร

ณัฐพล ใจจริง

ราคา 390 บาท

ฉบับพิเศษ

ศิลปวัฒนธรรม

- พิมพ์ครั้งที่ 1 : มิถุนายน 2563
พิมพ์ครั้งที่ 2 : กรกฎาคม 2563
พิมพ์ครั้งที่ 3 : กันยายน 2563

สั่งซื้อหนังสือจำนวนมากในราคาพิเศษ
ติดต่อที่ บริษัทงานดี จำกัด
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3353

ฝ่าย MATICHON PREMIUM PRINT

บริษัทมิตชน จำกัด (มหาชน)

รับผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2419, 2424

email: print.matichon@gmail.com

Matichon Premium Print

ในกรณีที่มีหนังสือมีข้อผิดพลาดจากการพิมพ์
เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว
กรุณาติดต่อมาที่ email: matichonbook.sales@gmail.com
หรือ inbox: matichonbook เพื่อขอเปลี่ยนเล่มใหม่

ตามรอยอาทิตยอุทัย : แผนสร้างชาติไทยสมัยคณะราษฎร

• อนุรักษ์ ใจจริง

พิมพ์ครั้งที่ 4 : กันยายน 2568 (ฉบับปรับปรุงใหม่)

ราคา 390 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

อนุรักษ์ ใจจริง.

ตามรอยอาทิตยอุทัย : แผนสร้างชาติไทยสมัยคณะราษฎร.

พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มติชน, 2568.

352 หน้า.

1. ไทย--ประวัติศาสตร์. 2. ไทย--การเมืองและการปกครอง.

3. การพัฒนาประเทศ--ญี่ปุ่น. I. ชื่อเรื่อง.

959.3

ISBN 978-974-02-1700-8

สำนักพิมพ์มิตชน | www.matichonbook.com

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคนาท, สุพจน์ แจ่มเร็ว, รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์
- ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประภากรเกียรติ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : ประภาพร ประเสริฐโสภา, หทัยชนก ชิวไมกร์
- บรรณาธิการอาวุโส : สุภชัย สุชาติสุธาทรรณ
- บรรณาธิการบริหาร : ปกรณ์เกียรติ ตีโรจนวนิช
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : ปิยวัฒน์ สีแดงสูง
- พิสูจน์อักษร : โชติช่วง ระวิน
- กราฟิกเลย์เอาต์ : อรอนงค์ อินทรอุดม
- ศิลปกรรม : นุสรา สมบูรณ์รัตน์
- ออกแบบปก : ชนาเมธ เบญจาทิสฤทธิ์
- ประชาสัมพันธ์และการตลาด : วิชราพิชญ์ เวชสุริยกุล, ณัชชา เขียวกุล,
โบนิสา ศรีสิงห์, อรจิรา ว่องรัตนไพศาล

จัดทำโดย : บริษัทมิตชน จำกัด (มหาชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล

ประชาชนเวสน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 1235

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มิตชน 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนเวสน์ 1

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2000, 2108

จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมิตชน)

12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนเวสน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3350-3360

Matichon Publishing House a division of Matichon Public Co., Ltd.

12 Tethsabannaruean Rd., Prachanivate 1, Chatuchak,

Bangkok 10900 Thailand

matichonbook @matichonbook

@matichonbook @matichonbooks matichonbook

คำนำเสนอ

“เมื่อชนชั้นนำไทย ถวิลหาญี่ปุ่น และ Japanization”

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (๘)

กราวหน้าพากย์ (๑๘)

๑ บทนำ ๒

๒ เมื่ออาทิตยทอแสง :

ญี่ปุ่นในฐานะศูนย์อำนาจใหม่ของเอเชีย ๒๐

ญี่ปุ่นช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ในสายตาของสามัญชน
นักปฏิรูปและนักปฏิวัติไทย ๒๒

๓ อุดมรុងของระบอบประชาธิปไตยไทย

ภายใต้ระเบียบเอเชียใหม่ ๓๘

ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นภายหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ๔๐

ญี่ปุ่นกับการสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยไทย
ในช่วงแรกเริ่ม ๔๙

ท่าทีของญี่ปุ่นต่อการเยือนของรัฐมนตรีไทย ๕๗

๔ เมื่อสังคมไทยมองไปยังญี่ปุ่น ๗๒
หนังสือการเมืองเล่มเล็กกับกระแสความตื่นตัวของสังคมไทย ๗๕

๕ มองตะวันออก :

คณะราษฎรทัศนการพัฒนาประเทศญี่ปุ่น	๑๐๐
คณะราษฎรกับมหาอำนาจใหม่	๑๐๒
เมื่อคณะราษฎรเยือนญี่ปุ่น	๑๐๕
การดูงานกิจการตำรวจญี่ปุ่นของขุนศรีศรากร	๑๑๖
คณะราษฎรสายทหารเรือกับการดูงานการทหารในญี่ปุ่น	๑๑๘
การดูงานการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นของหลวงกาจสงคราม	๑๒๔

๖ “ญี่ปุ่นกำลังก้าวหน้า สยามจะก้าวหน้าตามไม่ได้หรือ” :

ความมุ่งหวังของผู้แทนราษฎร	๑๓๖
ผู้แทนราษฎรชุดแรกดูงานการพัฒนาประเทศญี่ปุ่น	๑๓๘
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยเยือนเกาหลีและแมนจู	๑๕๐

๗ การนำเข้าวิทยาการ : เมื่อข้าราชการไทยเยือนญี่ปุ่น ๑๖๔

จากเคนโดถึงโรงเรียนอนุบาล :

การดูงานของข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ	๑๖๖
ทหารบกดูงานการทหารแต่เห็นความเข้มแข็ง	
ทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่น	๑๖๘
กองทัพเรือไทยกับการนำเข้าวิทยาการเรือดำน้ำ	
และการพาณิชย์นาวี	๑๗๑
กองทัพบกกับการนำเข้าวิทยาการทหาร	๑๗๘
น่านวิทยาการจากญี่ปุ่น : กิจการตำรวจ ผังเมือง	
ศุลกากร วิทยุกระจายเสียง และการแพทย์	๑๘๓

๘ “ไฮโยนาระ” :

นักศึกษาและปัญญาชนเยือนแดนซากูระ	๑๙๕
คณะทูตวัฒนธรรมไทยไปญี่ปุ่น	๑๙๖
กุหลาบ สายประดิษฐ์ ปัญญาชนในแดนซากูระ	๒๐๐
การทัศนศึกษาในญี่ปุ่นของนักศึกษาไทย	๒๐๓
ญี่ปุ่นก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์	๒๑๔

๙ จาก “วิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ” สู่ “สร้างชาติ” ๒๓๐

การก่อตัวของนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาล	
ภายหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕	๒๓๒
การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และวิทยาการภายในสังคมไทย	๒๔๙
การสร้างความเป็นสมัยใหม่ทางเศรษฐกิจ	๒๕๒
การสร้างความเป็นสมัยใหม่ทางสังคมและวัฒนธรรม	๒๖๘
“ไทยมหาอำนาจ” การขยายอำนาจทางการทหาร	๒๘๑

๑๐ เมื่ออาทิตย์อัสดง ๓๐๖

บรรณานุกรม ๓๑๕

เมื่อนชนชั้นนำไทย ถวิลหาญี่ปุ่น และ Japanization

ถ้าจะเอ่ยนาม นักประวัติศาสตร์กลางเก่ากลางใหม่ที่เรียกได้ว่า
อยู่แถวหน้าในเวทีวิชาประวัติศาสตร์ไทย ณ วันนี้ ญัฐพล ใจจริง น่าจะ
เป็นหนึ่งในอันดับต้นๆ เขามีหนังสืออย่างน้อยก็ ๒ เล่มที่สร้างชื่อเสียงให้
เขาในฐานะนักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ นั่นคือ *ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ*
(หนังสือชุดกษัตริย์ศึกษา/ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๕๖) กับ *กบฏบวรเดช :
เบื้องแรกปฏิปักษ์ปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕* (พิมพ์ครั้งแรก, ๒๕๕๙ และครั้งที่
ที่ ๒, ๒๕๖๐)

ญัฐพลเล่าให้ฟังว่า “หากจะให้กล่าวถึงหนังสือเล่มที่ผูกพันมาก
คือ *ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ* (ทั้งนี้) เนื่องจากเป็นผลงานที่รวบรวม
ขึ้นจากบทความที่เขียนในวาระต่างๆ กว่า ๑๐ ปี ส่วนกบฏบวรเดช :
เบื้องแรกปฏิปักษ์ปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕ (ก็) เป็นหนังสืออีกเล่มที่เขียน
ขึ้นด้วยความยากลำบาก เนื่องจากข้อมูลกระจัดกระจายมาก และที่
ผ่านมา เป็นเรื่องเล่าจากมุมใดมุมหนึ่งเท่านั้น”

“ดังนั้น (เขา) จึงต้องการให้ข้อมูลมาจากทั้งสองฝั่ง ได้ส่งเสียง
ออกมาสู่สังคมอีกครั้งว่า เกิดอะไรขึ้นกันแน่ (เขา) ใช้เวลารวบรวม
ข้อมูลเพื่อเขียนเกือบ ๑๐ ปี หนังสือเล่มนี้ (กบฏบวรเดช : เบื้องแรก

ปฏิบัติปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕) เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองผ่านบันทึกความทรงจำของเหล่าบุคคลที่เกี่ยวข้อง เคล้าวันป็นและเสียงปืนใหญ่ในสงครามแย่งชิงระบอบการปกครองของไทย (เขา) มีความสนใจในประเด็นต่างๆ ของประวัติศาสตร์การเมืองไทย (และ) ขณะนี้ (เขา) สนใจเป็นพิเศษในประวัติความสัมพันธ์ไทยกับมหาอำนาจในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ และชีวิตของผู้คนที่ได้รับผลกระทบจากสงครามที่ถูกสืบลื่อนไปจากประวัติศาสตร์ของไทย”

ณัฐพลเกิดเมื่อปี ๒๕๑๔ คือก่อนเหตุการณ์ “วันมหาปิติ” ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เพียง ๒ ปี และเมื่อเกิด “วันมหาวิปโยค” ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เขาก็มีอายุเพียง ๕ ขวบ เขาเกิดในครอบครัวชนชั้นกลางที่มีพื้นเพเป็นคนต่างจังหวัด แต่เกิดในกรุงเทพฯ ใช้ชีวิตนักเรียนมัธยมศึกษาที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ตลอด ๖ ปี ระหว่างเรียนประทับใจในนักเขียนชื่อ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ผู้เป็นนักเขียนสามัญชน...

เขาสนใจประวัติศาสตร์และโบราณคดีมาแต่เด็ก แต่สุดท้ายเลือกเรียนคณะรัฐศาสตร์ สำนักธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ในปี ๒๕๓๒ (เมื่ออายุได้ ๑๘ ปี) ในช่วงก่อนเกิดการรัฐประหารปี ๒๕๓๔ ของ รสช. หรือคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (National Peace Keeping Council - NPKC) อันเป็นคณะนายทหารที่ก่อการรัฐประหารยึดอำนาจจากพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ ซึ่งนำโดยคณะทหารของพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ผบ.สส. และพลเอก สุจินดา คราประยูร ผบ.ทบ. และนำมาซึ่งการประท้วงต่อต้านโดยประชาชนผู้ต้องการประชาธิปไตย และเกิดเหตุการณ์ “พฤษภาเลือด” ปี ๒๕๓๕ ขึ้น (เหตุการณ์นี้ไม่สมควรเรียกว่า “พฤษภาทมิฬ” เพราะชาวทมิฬซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของอินเดียได้นั้น หากได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นองเลือดของคนไทยด้วยกันเองบนถนนราชดำเนินของกรุงเทพฯ ไม่!!!)

สมัยเรียนปริญญาตรีที่ธรรมศาสตร์ วัฒนพลมีความประทับใจในการเรียนประวัติศาสตร์การเมืองกับ ศ. ลิขิต วีระเวทิน และเคยเรียนวิชาประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวกับ ศ. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ได้ท่องเที่ยวสนุกแกมความรู้ สร้างความประทับใจในการเรียนเป็นอย่างมาก เขาเคยแอบนั่ง “ซิทอิน” เรียนกับ ศ. ธงชัย วินิจจะกูล ก่อนอาจารย์ไปสอนในสหรัฐฯ ทำให้ตระหนักว่า ความจริงมีหลายมุมมอง

วัฒนพลเล่าว่า “ด้วยเหตุที่เป็นนักเรียนรัฐศาสตร์ จึงสนใจประวัติศาสตร์การเมืองด้วย (และเขา) เห็นว่า แม้จะเป็นประเด็นที่ไม่ทันสมัยตามทิศทางวิชาการของโลกตะวันตก แต่เป็นหัวใจของการศึกษาประวัติศาสตร์ของไทย เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เล่าเรียนมา คือ รัฐศาสตร์ และเห็นว่าประวัติศาสตร์การเมืองยังคงเป็นประภาคารที่ส่องสว่างของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย (และ) ประวัติศาสตร์การเมืองไทย ยังคงมีเรื่องราวที่ต้องศึกษา รอคอยขุดค้นและอธิบายจากนักวิชาการเพื่อเข้าใจปัจจุบันอีกมากมาย”

วัฒนพลเรียนจบปริญญาตรี สาขาการเมืองการปกครอง เมื่อปี ๒๕๓๖ เขาได้เกียรตินิยมอันดับสอง ได้รางวัลทุนภูมิพล เขาเรียนต่อปริญญาโทที่ธรรมศาสตร์จนจบในปี ๒๕๔๐ แล้วย้ายไปต่อปริญญาเอกทางรัฐศาสตร์การเมืองเปรียบเทียบที่จุฬาลงกรณ์จนจบในปี ๒๕๕๒ รวมแล้วใช้เวลา ๑๖ ปี สำหรับปริญญาตรี โท และเอก

ในขณะเดียวกัน เขาก็ทำงานหาเลี้ยงชีพไปด้วย คือ เป็นพนักงานบริษัทปูนซิเมนต์ไทย แล้วผันตัวเองไปเป็นนักข่าวเศรษฐกิจระหว่างประเทศให้กับหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง พร้อมๆ กับการเรียนต่อปริญญาโท

เขาสมัครเข้าเป็นอาจารย์ประจำที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปี ๒๕๔๑ พร้อมๆ กับการเรียนระดับปริญญาเอก คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เขาทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การเมืองไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายใต้ระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. ๒๔๙๑-

๒๕๐๐)” ภายใต้การควบคุมของ รศ. ดร. กุลลดา เกษบุญชู-มัต ที่ทำให้ต่อมาเขาได้รับทุนไปค้นคว้าวิจัยที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน-เมดิสัน สหรัฐฯ และมีโอกาสได้เรียนกับ ศ. ธงชัย วินิจจะกุล พร้อมๆ กับโชคดีได้เข้าไปค้นคว้าวิจัยที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติสหรัฐฯ จนสามารถเขียนวิทยานิพนธ์เสร็จสิ้น และได้รับการพิจารณาว่าอยู่ในระดับดีมาก

สำหรับหนังสือเล่มล่าสุดที่อยู่ในมือของท่านทั้งหลายนี้ คือ ตามรอยอาทิตยอุทัย : แผนสร้างชาติไทยสมัยคณะราษฎร เป็นผลงานวิจัยที่มีชื่ออันยาวเหยียดว่า “ตามรอยอาทิตยอุทัย : การแสวงหาตัวแบบ ‘สร้างชาติ’ ของกลุ่มผู้นำการเมืองใหม่ ข้าราชการและปัญญาชนไทย พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๔”

ณัฐพลเล่าให้ฟังว่า “งานวิจัยชิ้นนี้ผมทำขึ้นในระหว่างได้รับเชิญเป็นนักวิจัยของมหาวิทยาลัยเกียวโต ในปี ๒๕๖๒ ใช้เวลาเขียน ๖ เดือน โดยผมเก็บข้อมูลเรื่องนี้เป็นเวลาประมาณ ๑๐ ปี ผมมีความสนใจในการเมืองไทยสมัยใหม่ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในระหว่างการเก็บหนังสือเก่าๆ เกี่ยวกับการเมืองไทยที่ผ่านมา ผมได้แรงบันดาลใจในการเขียนงานชิ้นนี้จากงานของ อ. ธงชัย วินิจจะกุล ที่ศึกษาประวัติศาสตร์โดยใช้บันทึกความทรงจำของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในการตรวจราชการภูมิภาค

ต่อมาผมได้พบว่า หนังสือที่ผมสะสมไว้ มีบันทึกการเดินทางของคณะราษฎร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และประชาชนที่เดินทางไปต่างประเทศ อีกทั้งเห็นว่า ที่ผ่านมากการศึกษาบทบาทของคณะราษฎรมักถูกสนใจแต่เพียงมิติทางการเมือง แต่มีคนค้นคว้าในเรื่องบทบาททางเศรษฐกิจของพวกเขาน้อย และมักถูกปราชญ์นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจที่ผ่านมาว่า ‘เป็นความว่างเปล่า’ ดังนั้น ผมจึงเริ่มค้นคว้าและเขียนเรื่องดังกล่าวโดยนำการเมืองไทยวางลงในบริบทการเมืองโลกในช่วงต้นถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ในช่วงที่ญี่ปุ่นก้าวขึ้นมาในเวทีโลก

และพบว่ามีความสัมพันธ์ต่อกัน”

ตามรอยอาทิตยอุทัย : แผนสร้างชาติไทยสมัยคณะราษฎร ประกอบด้วยทั้งหมด ๑๐ บท ที่ชี้ให้เห็นสภาพทางการเมืองและนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล “คณะราษฎร” ในชุดของนายกรัฐมนตรี พจน์ พหลโยธิน (พระยาพหลพลพยุหเสนา) กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่างปี ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๘๔ คือ ๑๐ ปี จากการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงการระเบิดขึ้นของสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบของการพัฒนาของไทยนั้น นอกเหนือจากการมีรูปแบบตามประเทศในโลกตะวันตก หรือ “อัสตงคตาภิวัตน์” (Westernization) ที่ลอกเลียนแบบจากสหราชอาณาจักร (United Kingdom-Anglicization) ในยุคสมัยลัทธิอาณานิคม (ตรงกับยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของ ๓ รัชกาลคือ ๕-๖-๗ (๒๔๑๑-๒๔๗๗ หรือ ๖๖ ปี) กับแบบของสหรัฐอเมริกา (USA-Americanization) ในยุคสมัยของสงครามเย็น ซึ่งตรงกับรัชสมัยอันยาวนาน ๗๐ ปีของรัชกาลที่ ๙ (๒๔๘๙-๒๕๕๙) ที่ปรากฏควบคู่กันแบบขึ้นๆ ลงๆ ไปกับ “ลัทธิทหาร” (Militarism) ของรัฐบาล ป. พิบูลสงคราม (ยุคหลัง) ตลอดจนช่วงสมัยอันยาวนานของรัฐบาล สฤษดิ์-ถนอม-เปรม-สุจินดา-ประยุทธ์แล้วนั้น ยังมีการพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้นำไทยต้องการลอกเลียนแบบจากประเทศในโลกตะวันออก ที่มักจะถูกมองข้ามไป นั่นคือ ตามแบบของญี่ปุ่น ที่เราอาจใช้คำรวมๆ ว่า Japanization

ดังนั้น ใน ๕ บทแรก จึงเสมือนการปูพื้นให้ผู้อ่านเข้าใจว่า ญี่ปุ่น ได้ปฏิรูปประเทศมานับตั้งแต่สมัยจักรพรรดิเมจิ จนประสบความสำเร็จเท่าเทียมกับประเทศในโลก/ฝรั่ง/ตะวันตกและทำสงครามทางทะเลพิชิตรัสเซียได้อย่างไร รวมทั้งในขณะที่ยุโรปก้าวเข้าสู่ยุคสมัยของลัทธิทหาร/อำนาจนิยม มีนโยบายแบบลัทธิจักรวรรดินิยม คือ ขยายอิทธิพลเข้ายึดครองดินแดนทั้งในผืนแผ่นดินใหญ่และน่านน้ำของเอเชีย (ไต้หวัน

เกาหลี แมนจูเรีย/แมนจู) รุกล้ำเข้ามาในเขตอิทธิพลของสหรัฐฯ (ฟิลิปปินส์), ของฝรั่งเศส (อินโดจีน), ของฮอลันดา (อินโดนีเซีย) และของสหราชอาณาจักร (มาลายา สิงคโปร์ พม่า และอินเดีย) ซึ่งก็คือดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ในเวลานั้นมีไทยเป็นเอกราชอยู่เพียงชาติเดียว และไทยก็เพิ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ คือ การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ที่รัฐบาลใหม่ของผู้นำใหม่อย่างคณะราษฎรกำลังมองหาและต้องการมหามิตรใหม่ๆ อย่างญี่ปุ่นนั่นเอง

ในครึ่งหลังของหนังสือ บทที่ ๖ ถึง ๑๐ (บทที่ ๙ จะยาวเป็นพิเศษ แต่บทที่ ๑๐ ซึ่งเป็นบทสรุป ก็ดูจะสั้นและรวบรัดเป็นพิเศษเช่นกัน) จึงเป็นเรื่องความสัมพันธ์อันสนิทแนบแน่นระหว่างรัฐบาลใหม่ของไทยกับรัฐบาลลัทธิทหารญี่ปุ่น ที่การไป “ดูงาน” เพื่อเรียนรู้รูปแบบของการพัฒนาแบบญี่ปุ่นเป็นไปอย่างเข้มข้น กว้างขวาง และลุ่มลึก ทั้งการไปเยือนจากระดับรัฐบาล ระดับรัฐมนตรี ระดับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (จากการเลือกตั้งและแต่งตั้ง) รวมทั้งข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือน มากหน้าหลายตา ตลอดจนนักหนังสือพิมพ์ ปัญญาชน อย่างเช่น “ศรีบูรพา” หรือกุหลาบ สายประดิษฐ์ และการส่งคนไทยไปเรียนหนังสือต่อที่ญี่ปุ่น (มีจำนวนถึง ๒๐๐ คนในช่วงก่อนเกิดสงครามโลก) มีคนที่น่าสนใจอย่างเช่น บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (ต่อมาเป็น ส.ส. เชียงราย) ฯลฯ

และนี่ก็เป็นที่มาของการที่รัฐเข้ามาเกี่ยวข้องกับนโยบายและการดำเนินการทางเศรษฐกิจในรูปแบบของลัทธิชาตินิยม (ชาติ/Nationalistic/Military) ที่กลายเป็นรูปแบบหลักของลัทธิทหาร แทนรูปแบบเสรีนิยม (Liberal) ของเจ้าและขุนนาง หรือรูปแบบของสังคมนิยม (Socialist) ของผู้นำปีกซ้าย

ผู้เขียนมีความเห็นว่า หนังสือเล่มนี้น่าจะเปิดมุมมองใหม่ๆ ให้การถกเถียงยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย ในยุคที่คณะราษฎรหรือ

ผู้นำใหม่เรื่องอำนาจ และเป็นยุคที่ฝ่ายเจ้า/ขุนนางหรือผู้นำเก่าตกต่ำที่สุด กว้างขวางยิ่งขึ้น

ผู้เขียนเชื่อว่าญี่ปุ่นแม้จะแพ้สงคราม ถูกยึดครอง และถูกสหรัฐอเมริกาลงโทษด้วยการเขียนรัฐธรรมนูญให้ใหม่ ห้ามญี่ปุ่นมีกองทัพ ห้ามมิให้พระจักรพรรดิถือว่าเป็นเสมือนองค์เทพ/เทโนะ และห้ามไม่ให้มีกฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพคุ้มครองก็ตาม แต่ความสำเร็จในการฟื้นตัวหลังสงครามทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับหนึ่งในทศวรรษ ๑๙๗๐ และแม้แต่จนตรบเท่าทุกวันนี้ ญี่ปุ่นก็ยังถือว่าเป็นประเทศชั้นนำอยู่ ดังนั้น ความนิยมชมชื่นต่อญี่ปุ่นหรือรูปแบบของ Japanization ก็ยังเป็นที่ถวิลหา ถูกนำมาเปรียบเทียบอ้างอิง พูดถึง และใฝ่ฝัน ใคร่อยากได้ อยากรู้อยากเห็น ในหมู่คนไทยทั่วไป ซึ่งไม่ได้จำกัดแค่ในคนชั้นสูง หมู่อำนาจการ ปัญญาชน นิสิตนักศึกษาเท่านั้น แต่ยังลงไปกว้างขวางในระดับล่างด้วยซ้ำ

ครับ หนังสือเล่มนี้เป็นตัวแทนของประวัติศาสตร์พิสดาร *long history* ของไทยและญี่ปุ่นที่น่าสนใจ น่าเรียนรู้อย่างยิ่ง

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

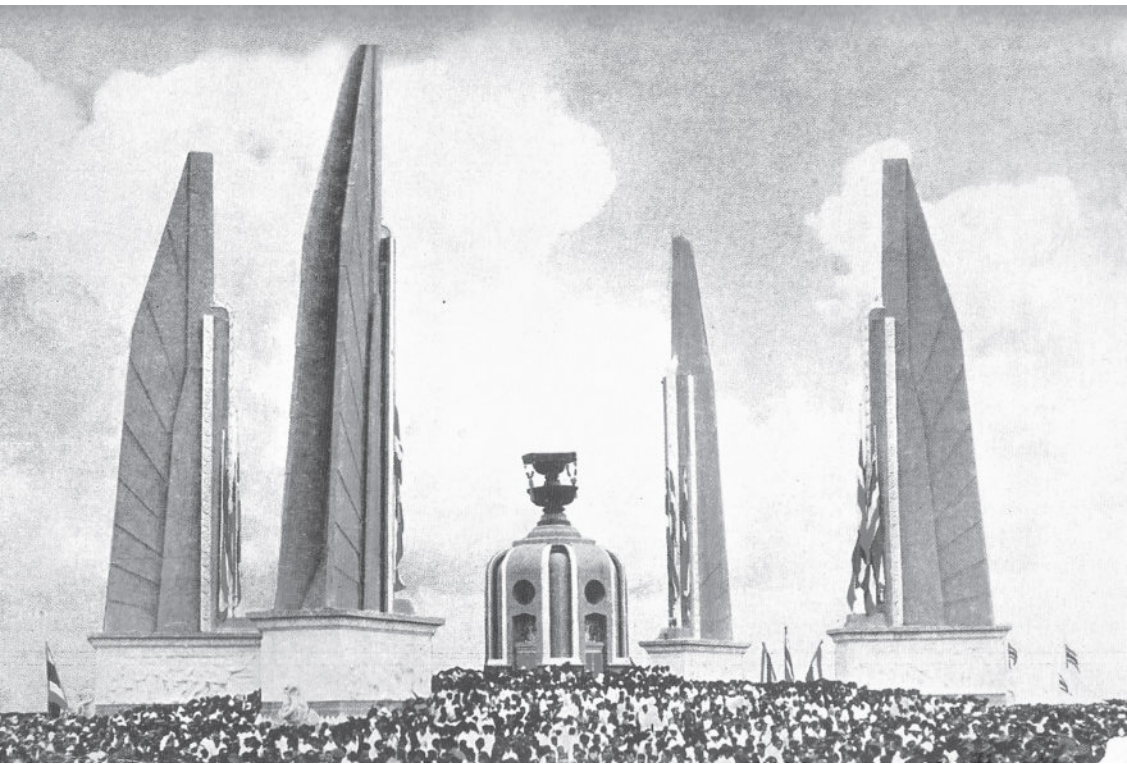
๕ มีนาคม ๒๕๖๓/๒๐๒๐

คำแนะนำ สำหรับณัฐพล ใจจริง

เขียนเมื่อโรคโควิด-๑๙ ระบาดทั่วโลก

และเยาวชนคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ของไทย

กำลังปฏิบัติการ flash mobs เพื่อก่อร่างสร้างประชาธิปไตย

● ประชาชนร่วมชุมนุมกันในการเปิดอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในวันฉลองวันชาติ
๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๓

แต่

YOSHIFUMI TAMADA

กราวหน้าพากย์

หนังสือเล่มนี้เปรียบเสมือนการท่องไปในบันทึกความทรงจำและความไฝ่ฝันของคนไทยทั้งบุคคลที่มีชื่อเสียงจนถึงสามัญชนที่เดินทางไปญี่ปุ่นเมื่อกว่า ๘๐ ปีก่อน ในยุคสมัยที่ไม่แต่เพียงโลกกำลังเปลี่ยนโฉมความรุ่งโรจน์จากฝั่งตะวันตกมายังฝั่งตะวันออกเท่านั้น แต่ไทยยังได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่ระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ อีกด้วย

ความเปลี่ยนแปลงของบริบทโลก ระบอบการปกครองของไทย รวมทั้งการก้าวขึ้นมามีของกลุ่มชนชั้นนำใหม่ ทั้งคณะราษฎร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการ และปัญญาชนรุ่นใหม่ ทำให้บรรยากาศเมืองไทยในเวลานั้นเต็มไปด้วยจิตสำนึกแบบใหม่ สำนึกแห่งความเป็นเจ้าของประเทศร่วมกัน สำนึกแห่งความปรารถนาที่จะลิขิตและผลักดันชะตาชีวิตของชาติไทยไปสู่อนาคตใหม่

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว เดิมทีคำอธิบายเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นภายหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ที่ผ่านมามักถูกบดบังอยู่ภายใต้บรรยากาศของสงครามโลกครั้งที่ ๒ อันเต็มไปด้วยเรื่องราวของความคลั่งชาติ นโยบายก้าวร้าวของรัฐบาลไทย และการเข้าร่วมเป็นพันธมิตร

กับญี่ปุ่นอย่างจำใจ ทั้งที่เป็นความจริงแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นมีความใกล้ชิดแนบแน่นอย่างไม่เคยมีมาก่อน ทั้งยังเกิดขึ้นก่อน สงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นเวลานานถึงเกือบหนึ่งทศวรรษ ในยุครัฐบาล คณะราษฎร พวกเขามีความต้องการสร้างประเทศไทยขึ้นใหม่อย่างรวดเร็วเพื่อทดแทนการเสียโอกาสการพัฒนาประเทศในยุคมหาอำนาจ ตะวันตกเข้าครอบงำไทย พวกเขาจึงหาต้นแบบการพัฒนาประเทศแบบ ใหม่ที่ไม่ถูกตะวันตกครอบงำ ไม่ถูกขัดขวางจากฝ่ายอนุรักษนิยม ญี่ปุ่นจึง กลายเป็นต้นแบบการพัฒนาที่พวกเขามองหา

ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงเป็นการตรวจสอบเข้าถึงความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศไทย-ญี่ปุ่นในช่วง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๔ ผ่านกลุ่มเอกสาร ใหม่ เช่น หนังสือการเมืองเล่มเล็กและบันทึกความทรงจำของเหล่า บุคคลสำคัญทางการเมืองในรัฐบาล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการ รวมถึงปัญญาชนที่เดินทางไปดูการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นในช่วงเวลานั้น เพื่อเติมเต็มองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ และความเป็นมาของการพัฒนาประเทศไทย ในสมัยรัฐบาลคณะราษฎรที่หายไปจากหน้าประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ไทย

ด้วยเหตุนี้ หนังสือเล่มนี้จึงว่าด้วยเส้นทางแห่งการพัฒนาประเทศ หรือสมัย “สร้างชาติ” ของคณะราษฎรที่ใช้ญี่ปุ่นเป็นตัวแบบในการ พัฒนา (Japanization) อันเป็นชุดคำอธิบายที่เคยตกหล่นสูญหายไป จากประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย เพราะองค์ความรู้ว่าด้วยการพัฒนา ประเทศที่ผ่านมา เหลือพื้นที่ความทรงจำเพียงแค่สมัยแห่งการพัฒนา ตามแบบตะวันตก (Westernization) ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และการพัฒนาตามแบบอเมริกัน (Americanization) ในสมัยของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เท่านั้น

หนังสือเล่มนี้ไม่สามารถสำเร็จลงได้ หากปราศจากการสนับสนุน
ทุนการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัยเอเชียและแอฟริกันศึกษา (ASAFAS)
แห่งมหาวิทยาลัยเกียวโต ที่ให้โอกาสข้าพเจ้ามีโอกาสค้นคว้าในห้อง
สมุดไทยชั้นเยี่ยมของศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา (CSEAS)
ซึ่งเป็นความซาบซึ้งใจที่ไม่รู้ลืม ข้าพเจ้าขอขอบคุณ Prof. Yoshifumi
Tamada Prof. Toshiyuki Miyata และ Assoc. Prof. Tatsuki Kataoka

นอกจากนี้ ขอขอบคุณความช่วยเหลือและมิตรภาพจาก
คณาจารย์ของ ASAFAS ศ. ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ศ. ดร. ธงชัย
วินิจจะกุล ศ. ดร. เกษียร เตชะพีระ คุณเสถียร จันทิมาธร คุณสุพจน์
แจ้จรัส คุณจุฬาลักษณ์ ภู่เกิด คุณนิธินันท์ ยอแสงรัตน์ ศ. ดร. พวงทอง
ภวัตรพันธ์ Prof. Søren Ivarsson Prof. Kewin Hewison Assoc. Prof.
Tyrell Harberkorn Prof. Patrick Jory ผศ. ดร.เกษม เพ็ญภินันท์ ศ. ดร.
สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ รศ. ดร. เวียงรัฐ เนติโพธิ์ รศ. ดร. ฤาเดช
เกิดวิชัย รศ. พิศณุ พูนเพชรพันธ์ ศ. ดร. อภิชาติ สถิตินิรามัย รศ. ดร.
บัณฑิต จันทรโรจนกิจ ผศ. ดร. พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ คุณอนุสรณ์ ติปยา-
นนท์ คุณนริศ จรัสจรรยาวงศ์ ผศ. ดร. ศรัณยู เทพสงเคราะห์ คุณ
อพิสิทธิ์ ธีระจารุวรรณ รศ. ดร. นิภาพร รัชตพัฒนากุล ดร. นิตยาภรณ์
พรมปัญญา ดร. ภัทรรัตน์ พันธุ์ประสิทธิ์ ผศ. ดร. มารดาร์ตัน สุขสง่า
ดร. พัทธจิต ตั้งสินมั่นคง Shinsuke Hinata Edoardo Siani รวมทั้งผน
ตูน ตั้ง เบสท์ ธนภาษ ติต กุล และตุ้ย และบุคคลอีกจำนวนมากที่มีอาจ
เอ่ยนามได้ครบถ้วน

สุดท้ายนี้ ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาเป็นอย่าง
สูงที่อนุญาตให้ข้าพเจ้าลาเพื่อทำการวิจัยในญี่ปุ่น

ณัฐพล ใจจริง

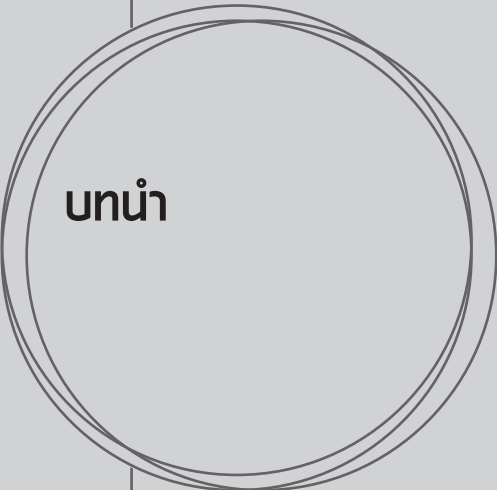

● (บน) ภาพถ่ายฝีมือช่าง
ภาพชาวญี่ปุ่นในงานวันวาง
พวงมาลา ๒๓ ตุลาคม และ
นิสิตยุวชนทหาร จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ล่าง)
ภาพถ่ายยุวชนทหารไทย
จากช่างภาพชาวญี่ปุ่น

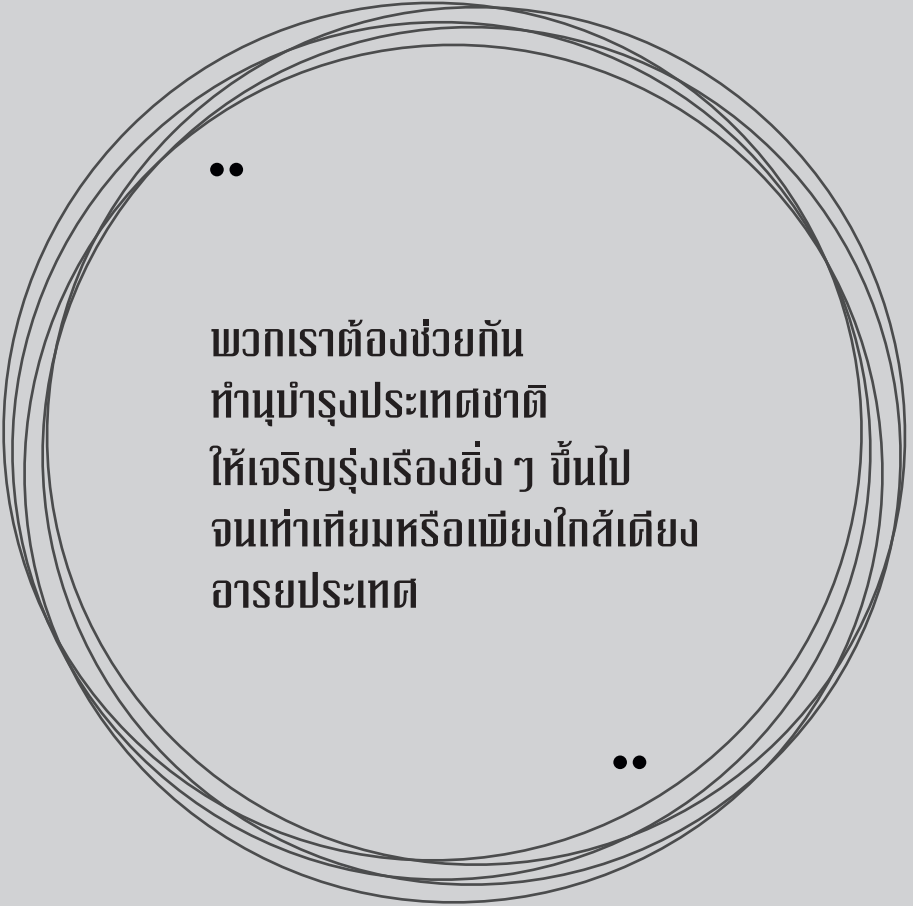
ตามรอยอาทิตยอุทัย:
แผนสร้างชาติไทยสมัยคณะราษฎร

၄

မကွာ

••

พวกเราต้องช่วยกัน
ทำนุบำรุงประเทศชาติ
ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป
จนเท่าเทียมหรือเพียงใกล้เคียง
อารยประเทศ

••

ท่ามกลางการเสื่อมสลายลงของระเบียบโลก (The World Order) ในยุโรป ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ จากสาเหตุที่เยอรมนีและอิตาลี เข้าทำทลายระเบียบโลกเดิม

ในเยอรมนี อิตเลอร์ก้าวขึ้นเป็นผู้นำสูงสุด (พ.ศ. ๒๔๗๖) เขาได้รับการสนับสนุนจากประชาชนให้ปฏิเสธเงื่อนไขที่กดขี่เยอรมนีใน สนธิสัญญาแวร์ซายส์ (Treaty of Versailles) ด้วยการฟื้นฟูกองทัพ สะสมอาวุธ และประกาศระเบียบโลกใหม่ของยุโรปที่นำโดยเยอรมนี การทำทลายทวีความเข้มข้นขึ้น เมื่อเยอรมนีบุกยึดครองไรน์แลนด์ (Rheinland) (พ.ศ. ๒๔๗๙) เพื่อใช้เป็นแหล่งถ่านหินและเหล็กสำหรับการ พัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศ และเมื่อเยอรมนีบุกโปแลนด์ (พ.ศ. ๒๔๘๒) ส่งผลให้อังกฤษ มหาอำนาจเดิม ประกาศสงครามกับเยอรมนี จนเป็นชนวนเหตุให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในที่สุด ส่วนกรณีที่อิตาลี บุกอภิสสิเนีย (พ.ศ. ๒๔๗๘) ก็สะท้อนให้เห็นความล้มเหลวของสันนิบาตชาติที่ไม่สามารถไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างประเทศได้

ในช่วงเวลานี้ ไม่แต่เพียงระเบียบโลกของยุโรปกำลังเสื่อมคลายลงเท่านั้น แต่กระแสขบวนการต่อต้านเจ้าอาณานิคมในเอเชียเวลานั้น มีส่วนสร้างความสั่นคลอนระเบียบโลกของเจ้าอาณานิคมตะวันตกด้วย

อีกฟากหนึ่งของโลกนั้น ญี่ปุ่นก้าวขึ้นเป็นศูนย์กลางอำนาจใหม่ (New Core) ของเอเชียตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๕ ด้วยความสามารถในการเรียนรู้วิทยาการสมัยใหม่และปรับให้เข้ากับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ของคนญี่ปุ่นเพื่อการพัฒนาประเทศ ให้มีความทันสมัย ในแบบของตนเอง หรือเรียกกันว่า ความเป็นสมัยใหม่ทางเลือก (Alternative Modernity)^๑

เดิมทีนั้น กระบวนการสร้างความเป็นสมัยใหม่ (Modernization) คือ การสร้างความเป็นสมัยใหม่ตามตะวันตก (Westernization) ต่อมา ตัวแบบ (model) ดังกล่าวได้แพร่กระจายออกไปทั่วโลก^๒ แต่ในข้อเท็จ

จริงปรากฏว่า หลายประเทศกลับสร้างความเป็นสมัยใหม่โดยมิได้ลอกแบบตะวันตก นำมาซึ่งความเป็นสมัยใหม่ทางเลือกขึ้น ดังเช่น ญี่ปุ่น มีเส้นทางสร้างความเป็นสมัยใหม่ของตนเองซึ่งแตกต่างไปจากตัวแบบตะวันตก ญี่ปุ่นสามารถผสมผสานวัฒนธรรมแบบจารีตเข้ากับเทคโนโลยีที่ทันสมัยและสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมแบบตะวันตก โดยญี่ปุ่นเลือกรับและตีความแนวคิดสมัยใหม่ประยุกต์ให้เข้ากับสังคมญี่ปุ่นเอง^๓

ญี่ปุ่นเติบโตเองขึ้นเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่พร้อมด้วยความแข็งแกร่งทางการทหาร อันเป็นที่ประจักษ์นับตั้งแต่การมีชัยเหนือรัสเซียในสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น (พ.ศ. ๒๔๔๗-๒๔๔๘) เป็นต้นมา ไม่นานหลังจากนั้น ญี่ปุ่นเริ่มแสดงความมั่นใจแสนยานุภาพของตนเองในการบุกแมนจูเรีย (พ.ศ. ๒๔๗๔-๒๔๗๕) และการบุกจีนในเหตุการณ์ที่สะพานมาร์โค โปโล (พ.ศ. ๒๔๘๐) ซึ่งกรณีพิพาทครั้งนี้ สันนิบาตชาติประสบความล้มเหลวในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศอีกเช่นกัน และไม่นานจากนั้น ญี่ปุ่นก็ก้าวขึ้นเป็นผู้จัดระเบียบโลกในเอเชียอย่างแท้จริงด้วยการเบียดขับอำนาจเจ้าอาณานิคมตะวันตกออกไปจากเอเชียในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒

อย่างไรก็ตาม ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกทั้งในยุโรปและเอเชียครั้งสำคัญในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นี้ ย่อมมีผลกระทบต่อนไทยด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ไทยเกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เช่นกัน

การปฏิวัติครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย ส่งผลให้โครงสร้างอำนาจการเมืองเปลี่ยนแปลงจากอำนาจอธิปไตยสถิตอยู่ที่พระมหากษัตริย์มาสู่หลักการใหม่คือ อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน โดยมีรัฐธรรมนูญแบ่งอำนาจของโครงสร้างการปกครองออก ไม่แต่เพียง

เท่านั้น การปฏิวัติครั้งนี้ คณะราษฎรผู้ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ประกาศหลัก ๖ ประการ หรือนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐต่อประชาชนอีกด้วย ด้วยมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างกว้างขวาง

แม้ว่าไทย-ญี่ปุ่นจะมีความสัมพันธ์ต่อกันเป็นเวลายาวนานตั้งแต่สมัยอยุธยาก็ตาม^๔ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นมีความกระชับแน่นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนนั้นเกิดขึ้นภายหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ นี้เอง

ทว่า เมื่อกล่าวถึงการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นสมัยใหม่ (หลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕) มักถูกพิจารณาอยู่ภายใต้ช่วงเวลาของสงครามโลกครั้งที่ ๒ อันเต็มไปด้วยเรื่องราวความคลั่งชาติที่น่าขบขันจากความไร้เหตุผลของทหารนิยม และความปวดร้าวจากผลของสงครามก็ตาม

แต่แท้จริงแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นเกิดขึ้นก่อนหน้าที่จะเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นเวลาถึง ๑๐ ปี เพียงแต่ว่ามีการศึกษาไม่มากนัก ทั้งที่ห้วงเวลาดังกล่าวมีความสำคัญยิ่งสำหรับไทย กล่าวคือ ถือเป็นจุดเริ่มต้นของระบอบประชาธิปไตย การเริ่มต้นการพัฒนาประเทศแบบใหม่ ด้วยความรู้สึกล่อลวงด้านเจ้าอาณานิคมตะวันตก (anti-colonialism) ด้วยบริบทดังกล่าวส่งผลให้ไทยมีความมั่นใจในการกำหนดชะตาชีวิตใหม่ของประเทศด้วยตนเอง ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมไปกับการเปลี่ยนแปลงของบริบทภายนอกที่ญี่ปุ่นก้าวขึ้นมาเป็นประเทศมหาอำนาจใหม่และทวีบทบาทบนเวทีการเมืองโลก

การก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจในเอเชียของญี่ปุ่นจึงเป็นที่จับจ้องของปัญญาชนไทยที่ชื่นชมการสร้างความเป็นสมัยใหม่แบบญี่ปุ่น มีการเรียกร้องให้ไทยนำการสร้างความเป็นสมัยใหม่ตามแบบญี่ปุ่นมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศมากกว่าการลอกแบบตะวันตก^๕ ด้วยเห็นว่า ญี่ปุ่นและไทยมีเงื่อนไขบางประการที่คล้ายคลึงกัน เช่น การเปิด

ประเทศด้วยการถูกบังคับจากมหาอำนาจในเวลาใกล้เคียงกัน เป็นชาวเอเชียและประชาชนนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน แต่ญี่ปุ่นสามารถประยุกต์ความเป็นสมัยใหม่จนสามารถสร้างประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมและเป็นมหาอำนาจในเอเชียได้สำเร็จ ด้วยเหตุนี้ ไทยจึงสมควรมองญี่ปุ่นเป็นตัวแบบในการพัฒนาประเทศ

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว การศึกษาเรื่องการสร้างความเป็นสมัยใหม่ของไทยตามคำอธิบายกระแสหลัก (Main Stream) ที่ผ่านมานั้นมักแบ่งออกเป็น ๒ สมัย กล่าวคือ สมัยแรก ครอบคลุมแก่นับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในช่วงเวลานั้นไทยมีการพัฒนาประเทศโน้มเอียงไปตามแบบตะวันตก (Westernization) อันเป็นยุคล่าอาณานิคม (Colonialism) ซึ่งเป็นเวลาที่มหาอำนาจตะวันตกเป็นผู้เรืองอำนาจในโลก

คำอธิบายกระแสหลัก จะเริ่มต้นอธิบายการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ของไทยจากการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. ๒๓๙๘ ว่า เมื่อไทยเริ่มเปิดประเทศด้วยการยอมทำสนธิสัญญาทางการค้ากับอังกฤษเป็นฉบับแรก ถือเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างไทยกับระบบโลก (World-System) แต่รัฐบาลในครั้งนั้นมีความพึงพอใจกับการเป็นผู้ส่งออกสินค้าการเกษตรและการนำเข้าสินค้าอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมที่อำนวยความสะดวกจากประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง (Core) ในยุโรปเท่านั้น โดยปล่อยให้การประกอบการทางเศรษฐกิจตกอยู่ในมือชาวต่างชาติ เช่น ชาวดัตช์ผู้เป็นเจ้าของอาณานิคม และชาวจีน

ด้วยความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันนี้ ไทยจึงตกอยู่ในฐานะเป็นเพียงประเทศชายขอบ (Periphery) เป็นผู้ผลิตสินค้าการเกษตรป้อนความต้องการของประเทศทุนนิยมศูนย์กลางในยุโรปเท่านั้น แม้เศรษฐกิจของไทยจะเริ่มเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบพอเพียงไปสู่เศรษฐกิจแบบ

การค้า เกิดการหมุนเวียนของระบบเงินตรา การตลาด และมีผู้ประกอบการค้าบ้างก็ตาม แต่โดยภาพรวมแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยยังคงมีความอ่อนแอ ไม่เข้มแข็งเพียงพอที่จะสามารถดำรงความเป็นอิสระจากประเทศทุนนิยมศูนย์กลางได้^๖ หรือกล่าวอีกอย่างก็คือ เศรษฐกิจการค้าของไทยที่ก่อตัวขึ้นจากการส่งออกแต่เพียงวัตถุดิบขั้นปฐมภูมินั้น ไม่สามารถเป็นสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงในรากฐานการผลิตของสังคมไทยให้มีความก้าวหน้าขึ้นได้^๗

ทั้งนี้ นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมามีทั้งฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ (พ.ศ. ๒๕๒๗) ต่างวิจารณ์แนวทางการพัฒนาประเทศในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ว่า การพัฒนาประเทศเวลานั้นประสบความสำเร็จล้มเหลวในการสร้างผลิดภาพให้การเกษตร การพัฒนาอุตสาหกรรม รวมทั้งการสร้างโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมพื้นฐานให้กับไทย และการพัฒนาการศึกษาที่มุ่งแต่เพียงการผลิตคนเข้ารับราชการเท่านั้น^๘ เช่นเดียวกับพรณี บัวเล็ก (พ.ศ. ๒๕๔๓) ที่เห็นว่าแม้ชนชั้นปกครองจะสร้างความเจริญก้าวหน้าของไทยตามแบบตะวันตกด้วยการรวมศูนย์อำนาจ และนำเข้าเทคโนโลยีโดยมีเป้าหมายหลักทางการปกครองเป็นสำคัญ แต่พวกเขากลับมิได้เป็นแกนนำในการเปลี่ยนแปลงการผลิตสินค้าเกษตรของไทยไปสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรม เพื่อพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจไทย พวกเขาพึงพอใจเพียงความสามารถในการรักษาอำนาจและรักษาสถาบันผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพวกเขาเท่านั้น^๙

สำหรับสมัยที่ ๒ แห่งการพัฒนาประเทศของไทยนั้น คำอธิบายกระแสหลักเริ่มต้นอธิบายการพัฒนาประเทศไทยสมัยการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นไปมีอยู่ว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวไทยยึดแบบอย่างการพัฒนาประเทศตามแบบอเมริกัน (Americanization) ในยุคสงครามเย็น (Cold War) ที่

สหรัฐอเมริกาและธนาคารโลก (World Bank) มีอิทธิพลเหนือไทยโดยการกำหนดให้ไทยภายใต้รัฐบาลเผด็จการทหารของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำเนินการต่อต้านคอมมิวนิสต์และการส่งเสริมการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยมไปพร้อมกัน โดยแผนพัฒนาประเทศนี้กำหนดให้รัฐบาลไม่เข้าแทรกแซงการค้าและอุตสาหกรรม มีการจำกัดจำนวนรัฐวิสาหกิจ และกำหนดให้รัฐบาลขยายการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งเปิดรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ การพัฒนาประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวคือ การปล่อยให้ทุนภาคเอกชนเป็นผู้นำการพัฒนาอุตสาหกรรมผ่านบริษัทข้ามชาติและทุนเอกชนภายในประเทศนั่นเอง^{๑๐}

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า สถานะทางความรู้กระแสหลักเห็นว่าการสร้างความเป็นสมัยใหม่ของไทยที่ผ่านมา มีคำอธิบายสำคัญอยู่ ๒ ช่วงเวลา กล่าวคือ รัฐบาลสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เลือกตัวแบบการพัฒนาตามแบบตะวันตก (Westernization) ส่วนในยุคสงครามเย็นนั้น รัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เลือกตัวแบบการพัฒนาประเทศตามแบบอเมริกัน (Americanization) ซึ่งเริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔) เป็นต้นมา

อย่างไรก็ตาม ภายใต้ข้อควรระวังว่าด้วยคำอธิบายแบบการพัฒนาประเทศไทยทั้ง ๒ ยุคสมัยข้างต้นนั้น กลับทิ้งช่องว่างคำอธิบายทางประวัติศาสตร์ว่าด้วยการพัฒนาประเทศไทยไว้ห้วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งห้วงเวลานั้นคือห้วงเวลาแห่งการพัฒนาประเทศในช่วงภายหลังปฏิวัติ ๒๔๗๕ ที่ไทยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับญี่ปุ่น ซึ่งในหนังสือเล่มนี้จะขอเสนอการทบทวนวิพากษ์ (revisionist) คำอธิบายการสร้างความเป็นสมัยใหม่ของไทยซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ไทยเลือกตัวแบบการพัฒนาตามแบบญี่ปุ่น (Japanization) ซึ่งเป็นการเดินบนหนทางใหม่ที่แตกต่างไปจากการสร้างความเป็นสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกซึ่งระบอบการปกครอง

เดิมยี่ดื้อ

อย่างไรก็ตาม ห้วงเวลาดังกล่าวยังถูกศึกษาไม่มากนัก ดังเช่น ภาณุต รวมศิลป์ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ศึกษาประวัติศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗) William Swan (พ.ศ. ๒๕๒๙) ศึกษาความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างญี่ปุ่น-ไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๘๕ ส่วนสุภาภรณ์ จรัสพัฒน (พ.ศ. ๒๕๓๒) ศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นช่วง พ.ศ. ๒๔๖๓-๒๔๘๓ และพรณี บัวเล็ก (พ.ศ. ๒๕๔๐) ศึกษาบทบาทญี่ปุ่นกับการค้าและการลงทุนในไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑-๒^{๑๐} ซึ่งงานวิจัยเหล่านี้เป็นการศึกษาที่ให้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่มีคุณภาพการอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในสมัยต่อมา

เหตุที่การพัฒนาประเทศไทยช่วงหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ได้รับความสนใจน้อยจากนักวิชาการ เนื่องจากมีความเชื่อกันว่า “คณะราษฎร มีความกระฉ่างเพียงการล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ลง แต่ในทางเศรษฐกิจนั้นว่างเปล่า”^{๑๑} กล่าวอีกอย่างคือ ช่วงสมัยเวลานั้นไม่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ หรือหากมีการอธิบายการพัฒนาประเทศไทยภายหลัง ๒๔๗๕ อยู่บ้างก็มักถูกอธิบายผ่านเค้าโครงการเศรษฐกิจ (พ.ศ. ๒๔๗๖) ของปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นแนวทางสังคมนิยมที่ไม่ประสบความสำเร็จ และถึงแม้ว่าในเวลาต่อมาจะเกิดแนวทางการพัฒนาประเทศใหม่ขึ้น หรือเรียกกันต่อมาว่า “สร้างชาติ” ก็ตาม แต่แนวทางการพัฒนาดังกล่าวมักถูกสรุปรวมไว้กับผลงานรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในลักษณะความคลั่งชาติ ความไร้เหตุผลของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่น่าขบขัน และนำไปสู่ข้อสรุปของสังคีต พิริยะรังสรรค์ (พ.ศ. ๒๕๒๖) ว่า การพัฒนาประเทศผ่านนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมของไทยเป็นต้นเหตุที่ก่อให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์ด้วยการผูกขาดทางเศรษฐกิจของข้าราชการที่เรียกว่า “ทุนนิยมขุนนางไทย”

(Bureaucratic Capitalism) หรือ “ทุนนิยมโดยรัฐ” (State Capitalism)^{๓๓}

ทั้งนี้ อาคิรา ซูเอะฮิโร (Akira Suehiro) (พ.ศ. ๒๕๓๒) สรุปลักษณะของการพัฒนาประเทศไทยในช่วงรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยแรก (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗) จวบจนสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ และการกลับมาใช้อำนาจทางการเมืองอีกครั้ง (พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๐) ว่าช่วงเวลาดังกล่าวแนวทางการพัฒนาประเทศไทยเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้การนำของรัฐ (State-led industrialization) ด้วยทุนของรัฐและนายทุนข้าราชการ ซึ่งมีลักษณะข้อสรุปที่คล้ายคลึงกันกับสังคิต พิริยะ รังสรรค์ (พ.ศ. ๒๕๒๖) แต่อย่างไรก็ตาม ซูเอะฮิโรชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของแนวทางการพัฒนาประเทศกับการปกครองช่วงที่ผ่านมาว่า รัฐบาลใหม่ภายหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ นั้น เป็นผู้เริ่มต้นการพัฒนาอุตสาหกรรมไทยอย่างแท้จริง^{๓๔}

สำหรับสถานภาพทางความรู้เกี่ยวกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นในบริบทช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น นางลักษณ์ ลิ้มศิริ (พ.ศ. ๒๕๕๘) สืบค้นพบว่า หัวข้อการวิจัยในช่วงเวลาดังกล่าวครอบคลุมสาระสำคัญ ๔ ด้าน ดังนี้คือ ประการแรก ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่น ประการที่ ๒ บทบาทของผู้นำไทยในความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่น ประการที่ ๓ ทางรถไฟสายไทย-พม่า และประการสุดท้าย ผลกระทบของสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่มีต่อไทย^{๓๕}

แต่สถานะขององค์ความรู้ว่าด้วยการสร้างความเป็นสมัยใหม่ด้วยการพัฒนาประเทศไทยช่วงดังกล่าว กลับไม่ปรากฏในทางวิชาการเสมือนหนึ่งว่าห้วงเวลาดังกล่าวถูกมองข้ามไปอย่างน่าเสียดาย แม้ว่า รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (พ.ศ. ๒๕๔๖) จะศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของไทยช่วง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๕๓๐ อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมหาอำนาจทางเศรษฐกิจก็ตาม แต่ช่วงเวลาดังกล่าวการพัฒนาประเทศภายหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ กลับถูกมอง

เข้าไปด้วยข้อสรุปที่เรียบง่ายว่าอังกฤษยังคงมีอิทธิพลต่อไทยตั้งแต่
ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ จบ
กระทั่งสหรัฐอเมริกาก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจในฐานะผู้นำโลกแทนอังกฤษ^{๑๖}

กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ องค์ความรู้ว่าด้วยการพัฒนาประเทศไทย
ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ได้รับความ
สนใจกันคั่นว่าไม่มากนัก หรือถูกมองเข้าไปด้วยคำอธิบายทาง
วิชาการอย่างเรียบง่ายว่า ไทยตกอยู่ภายใต้อำนาจของอังกฤษอย่าง
ต่อเนื่องตั้งแต่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนถึงสงครามโลกครั้งที่ ๒
จากนั้นไทยจึงเริ่มต้นพัฒนาประเทศตามแบบสหรัฐอเมริกาในช่วง
สงครามเย็น

ดูราวกับว่าการพัฒนาประเทศเพื่อสร้างความเป็นสมัยใหม่ภายใต้
รัฐบาลหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ นั้น เป็นเสมือนช่วงเวลาแห่งความว่าง
เปล่าอันเป็นคำอธิบายที่ละเอียดบริบทการก้าวขึ้นเป็นมหาอำนาจของ
ญี่ปุ่นในเอเชีย และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นในช่วงก่อน
สงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่ไทยเลือกการสร้างความเป็นสมัยใหม่ตามแบบ
ญี่ปุ่นไปอย่างน่าเสียดาย

การก้าวขึ้นมาเป็นศูนย์กลางอำนาจใหม่ในเอเชียของญี่ปุ่น เริ่มต้น
จากการสร้างความเป็นสมัยใหม่ในสมัยเมจิ (Meiji Era, พ.ศ. ๒๔๑๑-
๒๔๕๕) ด้วยการสร้างความเป็นสมัยใหม่ทางการเมืองอันรวมศูนย์
อำนาจที่มั่นคงภายใต้รัฐธรรมนูญเมจิ และมีการพัฒนาอุตสาหกรรม
(Industrialization) เพื่อวางรากฐานให้เศรษฐกิจของประเทศมีความ
มั่นคงเป็นเบื้องต้นแรกก่อน ควบคู่ไปกับการสร้างกองทัพสมัยใหม่ (Mili-
tarization) อันนำไปสู่การแสดงแสนยานุภาพทางการทหาร ดังเห็นได้
จากญี่ปุ่นทำสงครามกับชาติมหาอำนาจต่างๆ เช่น สงครามกับจีนใน
สมัยราชวงศ์ชิง (พ.ศ. ๒๔๓๗-๒๔๓๘), สงครามกับรัสเซีย (พ.ศ.
๒๔๔๗-๒๔๔๘), การบุกเกาหลี (พ.ศ. ๒๔๕๓)